Maakbaarheid overdacht

F. Becker, W. van Hennekelen, B. Tromp en M. van Zuijlen (red.), *De inrichting van Nederland* (Het achttiende jaarboek voor het democratisch socialisme), Amsterdam, Arbeiderspers/Wiardi Beckman Stichting 1997.
M. Hajer en F. Halsema (red.), *Land in zicht! Een cultuurpolitieke visie op de ruimtelijke inrichting*, Amsterdam, Wiardi Beckman Stichting/Bert Bakker, 1997.
J.W. Duyvendak en I. de Haan (red.), *Maakbaarheid. Liberale wortels en hedendaagse kritiek van de maakbare samenleving*, Amsterdam, AUP 1997.
M. Terpstra, *Maakbaarheid en normativiteit. Inleiding tot de filosofie van bestuur en beleid*, Nijmegen, SUN 1997.

Nog dit jaar zal de regering u een schets voor de toekomstige inrichting van Nederland voorleggen. De spanning tussen de behoefte aan ruimte voor de individuele burger en de wens tot het behoud van de collectieve waarden van natuur en landschap wordt steeds sterker voelbaar.
Het citaat uit de Troonrede van Koningin Beatrix in september 1998 brengt de

onzekerheid tot uitdrukking, die het debat over de ruimtelijke toekomst van Nederland kenmerkt. Veelomvattender maakbaarheid heeft afgedaan en op veel fronten tekent zich een terugtocht van de overheid uit de samenleving af. De regering zal een ruimtelijke schets uitbrengen - voorzichtigheid is troef nu er nog voor zoiets ingrijpends als een locatie voor een tweede nationale luchthaven moet worden gekozen. Enkele weken eerder, eind augustus 1998, stelde premier Kok in de regeringsverklaring dat de ambities van zijn paarse kabinet bij een 'betrouwbare en prudente staat' zullen liggen.

Hoe prudent en bezonnen deze schets van ruimtelijk Nederland eruitziet, zal moeten blijken, maar zeker is dat uitgangspunten als behoud en verbetering van ruimtelijke kwaliteit en tegemoetkomen aan de groei van - bijvoorbeeld - verkeer en vervoer vrijwel onverzoenlijk zijn. De machteloosheid van de prudente staat ervaart men al wandelend door de Amsterdamse Waterleidingduinen. Boven bordjes 'Stiltegebied' - een begrip dat officieel in wetgeving is vastgelegd - vliegen jumbojets af en aan. De Nieuwkoopse Plassen - ook een stiltegebied - worden door dezelfde tegenspraak geplaagd.

Politicoloog Maurice Duverger gebruikte eens het beeld van de Romeinse god Janus met de twee aangezichten om wat wezenlijk voor politiek is te karakteriseren. Strijd en integratie zijn de twee polen waartussen politieke processen zich afspelen. Ze vormen de twee gezichten van de politiek.

Enkele onlangs uitgekomen boeken gaan nader in op strijd en integratie in planologie en staatsbestuur. Heersende opinies omtrent een terugtredende overheid worden erin tegen het licht gehouden. Zo is het achttiende *Jaarboek voor het democratisch socialisme* aan 'De inrichting van Nederland' gewijd. De redacteuren van dit jaarboek roepen in hun Inleiding voor- en tegenstanders van de uitbreiding van infrastructuur op om hun loopgraven te verlaten en gemeenschappelijke oplossingen te bespreken (p. 14). Ze menen derhalve dat er op infrastructuurgebied 'win-winsituaties' zijn te bedenken. In twaalf, afwisselend korte en lange bijdragen wordt stilgestaan bij de economie, de besluitvorming en de esthetiek van de Nederlandse landinrichting.

Oud-politicus Marcel van Dam zegt in zijn hoofdstuk 'Een ouderwets vooruitgangsgeloof': 'Ik geloof heilig in de mogelijkheden om door middel van technologische vernieuwingen het ecologische vraagstuk onder controle te krijgen. (...) Waar het op aankomt is om de mogelijkheden die de technologie heeft te bieden optimaal aan te wenden.' (p. 132) Van Dam's bijdrage staat diametraal tegenover het artikel 'Meer infrastructuur doet de welvaart afnemen' van milieudeskundige Wouter van Dieren. Van Dieren vestigt zijn hoop op 'technische sprongmutaties' en waardeert de afgelopen dertig jaar juist als een achteruitgang. (p. 128)

Het boek *Land in zicht! Een cultuurpolitieke visie op de ruimtelijke inrichting* is net als het genoemde jaarboek mede door het wetenschappelijk bureau van de Partij van de Arbeid uitgegeven. Het cultuurpolitieke perspectief op de ruimtelijke inrichting van Nederland biedt volgens de redacteuren van de bundel 'een tegenwicht (...) aan de nadruk op fysieke infrastructuur en fysieke mobiliteit'

(p. 22). Onderwerpen die in de vijftien hoofdstukken aan de orde komen, zijn onder meer het fenomeen haast en de betrekkelijkheid van snelle verplaatsingen en de besteding van de vrije tijd. Ook is er in diverse bijdragen fascinatie voor het gegeven dat culturele gebeurtenissen dikwijls meerwaarde verkrijgen als ze zich tegelijk op één plaats afspelen. Met instemming citeert men de architect en vroegere scenario-schrijver Rem Koolhaas, die de gedachte van een *culture of congestion* lanceerde. Robert Kloosterman gaf zijn bijdrage 'Face 2 face' zelfs de ondertitel 'Een pleidooi voor congestie' mee.

De twee andere boeken zijn meer toegespitst op de mogelijkheden en grenzen van overheidsbeleid. *Maakbaarheid. Liberale wortels en hedendaagse kritiek van de maakbare samenleving* bevat twaalf, vaak historische hoofdstukken over onder meer de sociaal-democraat Treub en de Duitse jurist Lorenz von Stein. Denkbeelden van filosofen en politieke theoretici als Locke, Mandeville, Smith, Keynes en Hayek worden - zij het erg summier - uiteengezet. Zouden deze denkers tevreden zijn geweest als ze zouden hebben geweten dat ze ooit nog eens onder de noemer 'maakbaarheid' zouden worden behandeld?

Meer aanvaard in de internationale literatuur lijkt de invalshoek van de goede of 'ideale' samenleving te zijn. Men kan denken aan Popper's beroemde boek over *The open society and its enemies*, dat al bij Plato begint of aan zijn niet minder bekende *The poverty of historism*, dat eindigt met harde kritiek op de planningideologie van Karl Mannheim. Verder concentreert de discussie zich op de notie van *vooruitgang* in de samenleving en op de vraag hoe vooruitgang valt te bepalen. Ik noemde al de spanning tussen het handhaven en verbeteren van ruimtelijke kwaliteit en groei van de mobiliteit. Die valt daarmee, zo lijkt me, beter te analyseren dan met het begrip 'maakbaarheid'.

Hebben de al genoemde boeken ruimtelijke en sociale vraagstukken tot onderwerp, het boek *Maakbaarheid en normativiteit* wijkt ervan af doordat het door één auteur is geschreven, die zich bovendien voornamelijk op metaniveau beweegt. Je zou ook kunnen zeggen dat dit boek over het formele handelen van de staat gaat, en in het bijzonder over de maatstaven of normen waarmee het bestuurlijk handelen valt te beoordelen. De term 'maakbaar' gebruikt Terpstra in brede zin. Er valt ook haalbaarheid, beheersbaarheid en stuurbaarheid onder (p. 165). Uitvoerig staat Terpstra stil bij de praktische, logische en principiële grenzen van de maakbaarheid.

Opvallend aan *Maakbaarheid en normativiteit* is het ontbreken van doorverwijzingen naar alledaagse politieke strijdpunten. Neem *De ruimte van Nederland*, de planologische schets van de rijksoverheid. Minister Pronk's inzet in de discussie met deze nota is 'een geplande corridorvorming'. Het laatste wat de milieuminister beoogt, is een debat over logische en epistemologische grenzen van de maakbaarheid.

Maarten Mentzel